

Inleiding

Wie kent onze knotwilg niet? Hij heeft de landbouwer eeuwenlang gediend met de produktie van jong takhout dat werd gebruikt voor heiningpaaltjes, manden, hoepels, horden (gevlochten matten welke dienst deden als beschoeiing, brugdek en hekwerk), brandstof en een groot aantal andere doeleinden.

Door het geregeld knotten werd een continue houtproduktie verkregen. Aanplant in bosverband is geen houtteeltkundige noodzaak. Wij zien de knotwilg dan ook voornamelijk individueel of in rijen. Bermen van wegen en watergangen verschaffen de plantplaatsen. Doordat deze wilg (hoofdzakelijk *Salix alba* L.) als enige houtsoort nog op laaggelegen natte tot zeer natte standplaatsen kan groeien en bovendien bruikbaar stam- en takhout produceerde, is het voorkomen van de knotwilg hoofdzakelijk tot de natte gebieden van ons land beperkt. Vooral in het polderlandschap is de knotwilg tot een kenmerkende stoffering geworden.

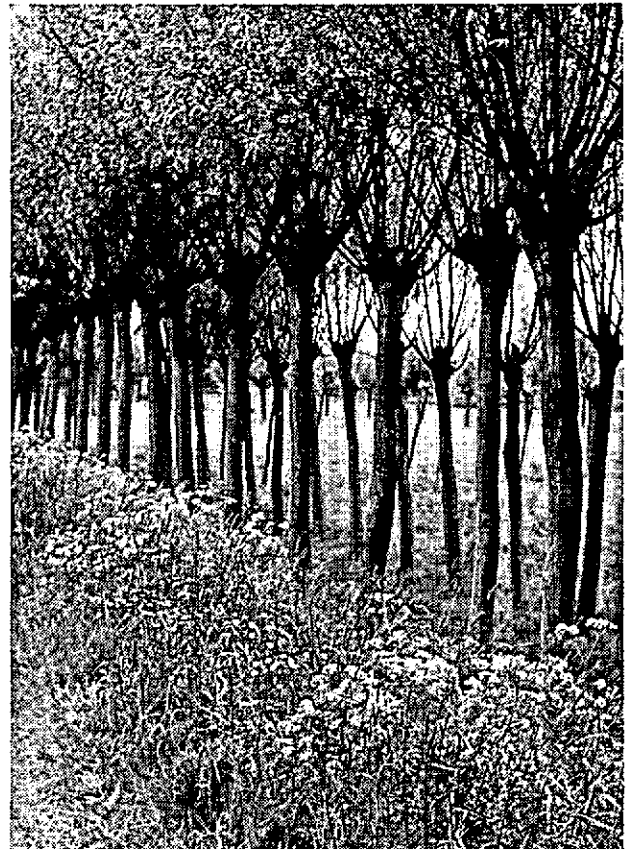
In deze tijd zien wij de knotwilg echter verdwijnen. Het uit behoud noodzakelijke geregelde knotten wordt meer en meer achterwege gelaten. Voor verpakking, hekwerk en huisbrand hebben andere en degelijker materialen hun intrede gedaan, terwijl arbeid immer duurder werd en wordt. Langs de wegen hinderen oude knotwilgen door hun op boerenwagens berekende plaatsing vaak het gemotoriseerde verkeer en langs watergangen het machinaal schonen.

Soms hinderlijk, vrijwel immer onrendabel – de knotwilg *blijft* een onvervangbaar landschapselement!

Landschappelijke aspecten

Wij zullen hier niet de vraag stellen of de knotwilg een waardevoller landschapselement is dan de opgaande populier of wilg. Noch een eenzijdige aankleding van het polderlandschap met alleen populier, noch met uitsluitend wilg of knotwilg verdient voorkeur.

Dat de knotwilg in landschappelijke beplantingen minder dan de populier zal worden gebruikt is vooral om rentabiliteitsredenen duidelijk. Het is echter gewenst de knotwilg zijn eigen bescheiden plaats te geven dan wel zoveel mogelijk te sparen, waardoor deze voor ons land zo karakteristieke boomvorm behouden kan blijven. Zoals de landbouwzaken nu staan kost een landschap geld, hetgeen inmiddels een vrij algemeen aanvaardbaar feit is. Het moet dan ook mogelijk zijn de knotwilg een eigen plaats in het polderlandschap te laten behouden dan wel te geven. Dit behoeft niet het gebruik van aanzienlijke aantallen in de landschapsstructuur te betekenen.

Rijenbeplantingen van knotwilgen met een bloeiende berm: kostelijk onderdeel van ons polderlandschap.

Foto: W. J. Weidema

* De schrijver heeft gebruik gemaakt van de opmerkingen van de Irs. E. C. Jansen en W. D. J. Tuinzing, kenners bij uitstek van de wilg.

Houtteeltkundige aspecten

Zoals opgemerkt werd de gewone wilg (*S. alba*) meestal als knotwilg aangeplant en wel als wilgenpopen in onbewerkte grond, waarbij het ondergrondse deel vierzijdig werd gestript en het topje afgesneden. Dit laatste zou sneller aanslaan geven, waarschijnlijk omdat de in de top aanwezige remstoffen de worteling kunnen vertragen. Na enige jaren werd de poot gekopt op ongeveer 2 m hoogte.

Ofschoon de voorkeur van *S. alba* uitgaat naar vochtige, zandige gronden, groeit hij – in ieder geval als knotwilg – ook redelijk goed in veengrond. Het wortelgestel is minder vlak dan dat van de populier, waardoor het gevaar voor windworp minder is dan bij deze boom. De om de drie à vier jaren gehakte knotwilg met zijn met de wind meebuigende takken en laaggelegen zwaartepunt is om deze redenen geschikt voor beplantingen op plaatsen waar noch de populier, noch de opgaande wilg geacht kunnen worden zich te kunnen handhaven, m.a.w. de natte veengronden.

Bepaald niet onvermeld mag hier echter blijven de gevoeligheid van de wilg voor de watermerkziekte (zie NBT, april 1969). Ten gevolge van deze ziekte en waarschijnlijk enkele secundair optredende ziekten kan een wilg in enige jaren geheel afsterven. Het laat zich begrijpen dat deze ziekte zeer grote invloed kan hebben op oude en nieuwe landschappen. Door de geregelde hak kan de knotwilg zeer waar-

schijnlijk gevrijwaard blijven van de watermerkziekte. Deze ziekte treedt namelijk alleen – zichtbaar – op in takken ouder dan vijf tot acht jaar. Wil men de knotwilg blijven behouden dan is het dus eens te meer noodzakelijk hem om de drie à vier jaren te knotten.

Mits goed onderhouden is de knotwilg een zich uitstekend aanpassende soort, die gemakkelijk een leeftijd van tegen de honderd jaren kan bereiken. De leeftijdsfactor is een belangrijk punt in het voordeel van de knotwilg, indien deze fungeert ter versterking van oevers of als visuele verkeersgeleider. Men heeft er langer plezier van dan van een populierenbeplanting, welke in de eerder genoemde tijd reeds driemaal werd geveld, terwijl het gewenste effect bovendien eerder wordt bereikt dan bij een beplanting met boomvormen. Waar nodig dient de knotwilg tegen vraat door vee, paarden en ponies te worden beschermd. Oude middelen zijn het besmeren van de stam met mest, het ombinden met meidoorn takken en het omgazen. Een modernere methode zou het gebruik van afstotende chemische middelen kunnen zijn; het wegsnijden van uit de stam groeiend waterlot biedt dan geen problemen, hetgeen wel het geval is bij een bescherming met gas. Volgens informatie van de Plantenziektenkundige Dienst en het Rijksinstituut voor Natuurbeheer zijn momenteel echter geen vee-kerende chemische middelen op de markt, terwijl over het effect van wildkerende middelen geen gegevens bekend zijn. Enig onderzoek in deze richting is gewenst.

De dubbele rij geeft beslotenheid en een duidelijke wegmarkering.

Foto: W. J. Weidema

Het onderste deel van de poot dient de eerste jaren als verankering tegen omwaaien.

Foto: J. v. d. Kam

Voor- en nadelen, samenvatting

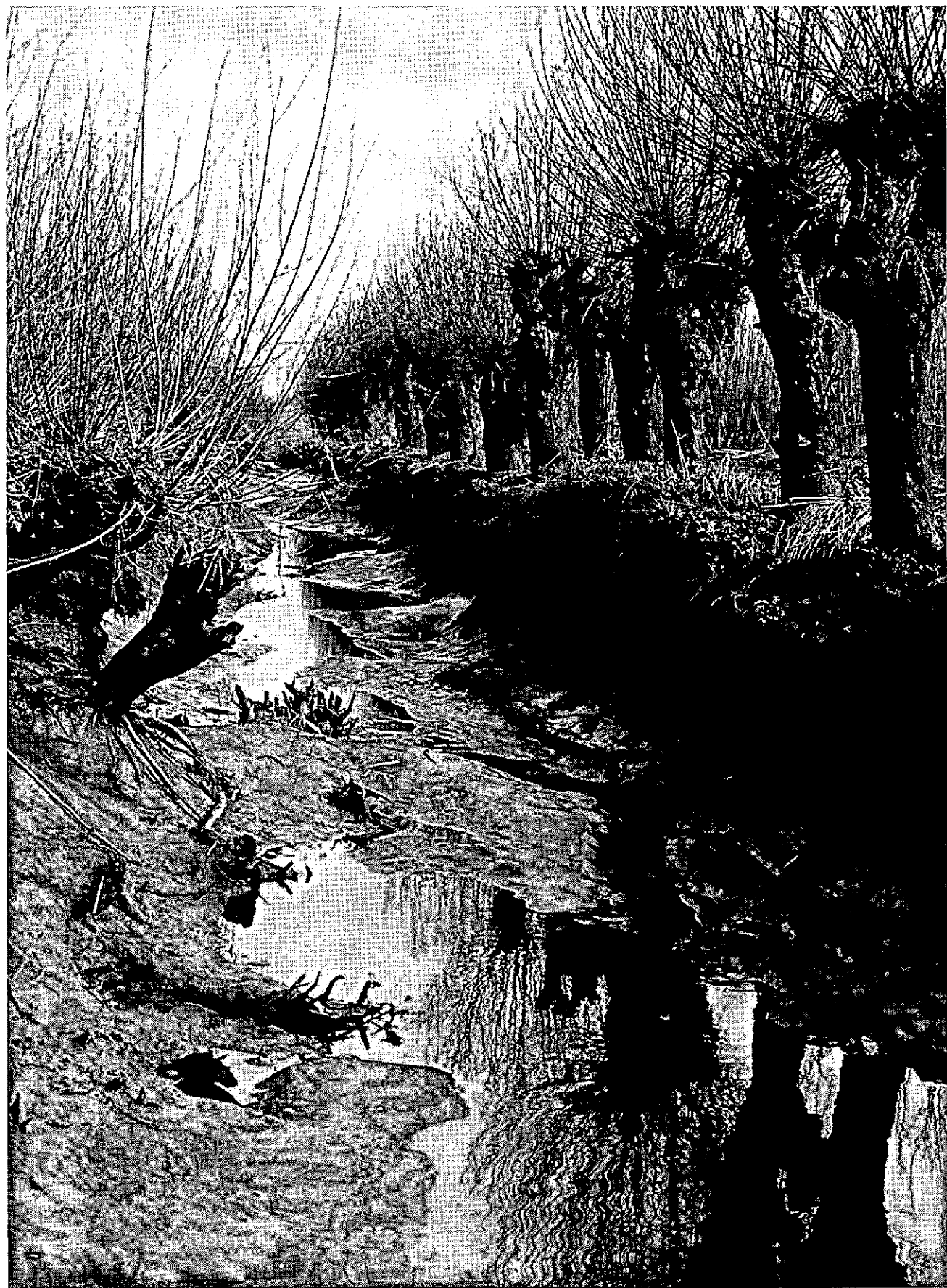
De knotwilg heeft economisch gezien weinig te betekenen. Om de drie à vier jaren wordt met de nodige moeite een aantal bossen takhout geoogst, die door de veelal bescheiden hoeveelheden een lagere prijs halen dan bossen griendhout. Dit bezwaar kan evenwel soms worden ondervangen door het knotwilgentakhout tezamen met griendhout uit de omgeving aan te bieden. Hoe het zij, de economische waarde is gering. Een ander nadeel is de noodzaak tot regelmatige hak. Deze hak is levensvoorwaarde voor de instandhouding van de boom. Een verwaarloosde knotwilg kan bovendien een bron zijn voor de verspreiding van de watermerkiekte, alsmede een uitvalspunt voor de wilgenhoutrups (*Cossus cossus*) en boktorren (*Saperda spec.*). Voor de landschapsbouw is de knotwilg echter onvervangbaar door zijn karakteristieke vorm. Een bescheiden aanplant of onderhoud van bestaande exemplaren siert onze weidelandschappen.

De knotwilg heeft bovendien een wezenlijke functie als verstevinger van bermen en oevers en bovendien als visuele verkeersgeleider. Mits de exemplaren in losse groepen of individueel op een 3 m afstand van water staan is machinaal opschonen van de sloten met weinig extra kosten mogelijk.

In dit artikel is het natuurwetenschappelijk aspect van knotwilgen niet ter sprake gekomen. Vermelding evenwel verdient de oudere knotwilg als broedgelegenheid en als groeiplaats voor diverse planten als varens, bitterzoet en smeerwortel.

Op "strategisch" belangrijke plaatsen aanwezige knotwilgenrijen van enkele tientallen exemplaren kunnen reeds een wezenlijk visueel effect hebben. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan bermen van wandel- en fietspaden en overige toeristisch belangrijke wegen. Door de geringe hoogte van de takken kunnen de gebruikers van deze wegen de wisselende tinten, veroorzaakt door het opwaaien van de grijze bladonderzijde, van nabij opmerken. Deze kleurwisseling is een belangrijk punt in het voordeel van de wilg in het algemeen.

Eerder is gesteld dat een landschap geld mag kosten. Dat geld moet ergens vandaan komen. Polderbesturen zullen vanwege hun economische uitgangspunt weinig voelen om in de gewoonlijk onrendabele landschapsverzorging mee te werken. Bij waterschappen zal veelal een zelfde houding aanwezig zijn. Toch is de taak van een waterschap meer dan verzorging van water en weg; de handhaving dan wel verbetering van het landschap als onderdeel van het plaatselijk milieu

Knotwilgen op een griendkade.

Foto: J. v. d. Kam

De bekende bewoner van natte terreinen.

Foto: W. J. Weidema

moet tot de doelstellingen behoren. Hetzelfde geldt voor gemeenten, provincies en rijk, waarbij deze overheden in hun positie als wegbeheerders een belangrijke rol in ons landschap is toebedeeld. Aandacht voor onze knotwilgen bij wegbeplantingen is dan ook vooral bij deze overheden noodzakelijk.

In dit verband doet het goed bij de ruilverkaveling Alblasserwaard aandacht voor de knotwilg op te merken. Wat zou de Alblasserwaard trouwens zonder knotwilgen zijn?

Voor het behoud van de knotwilg in ons landschap dient ook wettelijk te worden gezorgd:

- a door de knotwilg via de Boswet afdoende te beschermen. De Boswet is op dit punt verouderd.
- b door het instellen van een wettelijke onderhoudsverordening die, in bepaalde streken waar de wilg een wezenlijke bouwsteen van het landschap is, het geregeld knotten verplicht. Uitgangspunt van deze verordening is het voorkomen van verspreiding van de watermerksiekte.

Meer aandacht voor de knotwilg is dus niet alleen zaak van boeren, landschaps- en wegenbouwers, maar bepaald óók van de wetgever. Deze kan door niets doen de knotwilg laten verdwijnen.

De Onderlinge Gemeentelijke Bosbrandverzekering in 1969

Het jaarverslag van deze vereniging over 1969 munt uit door beknoptheid. Het omvat slechts elf bladzijden, maar in deze bladzijden is alles opgesomd, dat voor de leden-deelnemers en belangstellenden daarbuiten van betekenis is.

De verzekerde oppervlakte nam in 1969 met ruim 154 ha toe en bedroeg aan het einde van het verslagjaar 19.949 ha. Het ledental was 113.

De totale over 1969 uitgekeerde en nog uit te keren schade bedraagt f 37.230,—, een uitzonderlijk laag bedrag. Over dit verslagjaar werd een winst van f 22.931,— gemaakt.

Het bestuur heeft de ledenvergadering voorgesteld deze winst aan de reserve toe te voegen. Door tekorten over voorgaande jaren is de reserve namelijk belangrijk verminderd. De ledenvergadering heeft zich onlangs met dit voorstel verenigd.

A. Stoffels.